

JOSEFINA CARRERA I SABATÉ

FONÈTICA I MORFOLOGIA
A LA TELEVISIÓ LLEIDATANA

INTRODUCCIÓ

Els mitjans de comunicació de masses s'han convertit en un referent important de la societat d'aquest segle. A banda de propagar un model comportamental, s'erigeixen com els principals difusors d'uns patrons lingüístics concrets que, a la llarga, van conformant els usos lingüístics de les comunitats. D'aquesta manera, nocions com llengua estàndard i mitjans de comunicació es troben estretament lligades.

En el cas de la comunitat lingüística catalana, els mitjans de comunicació han contribuït a difondre un model de llengua estàndard oral que s'ha basat, sobretot inicialment, en la variant central. De resultes d'això, i en relació amb el dialecte nord-occidental, no sonen estranyes paraules com les de Sistac (1992:42) referides al «patró lingüístic monocèntric» que ha difós la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, «amb el qual els ponentins no sempre se senten identificats». Dins d'aquest marc dialectal, en el mitjà de comunicació radiofònic lleidatà, no es pot detectar un model estàndard oral concret i ni tan sols uns usos sistemàtics entre totes les emissores (veg. CREUS, 2000b: 93), la qual cosa es veu agreujada pel fet que a Lleida es troben molts professionals de la comunicació «entestats encara a utilitzar una mena de *patois* dialectal o, en el millor dels casos, un barceloní aproximatiu» (SISTAC, 1992: 42).

D'altra banda, la televisió ponentina, després d'un parell d'intents (veg. SOLÍS, 2000: 281), acaba d'endegar un canal televisiu a les comarques lleidatanes,¹ que contribuirà a refermar i a difondre el model

1. Les transmissions de Lleida televisió van començar el dia 10 de maig de 2001.

estàndard nord-occidental davant d'un públic potencial de 250.000 persones.²

L'estudi que presento té el propòsit d'analitzar alguns aspectes fonètics i morfològics de la llengua emprada a la televisió lleidatana i observar cap on s'encamina el model estàndard dels parlants lleidatans, un estàndard que «comparteix les característiques morfosintàctiques i, en bona mida, lèxiques de la variant més difosa (l'oriental), però està muntat sobre l'estructura fonològica i, en menor grau, tonal del dialecte occidental» (SISTAC, 1992: 43). Les parts que conformen aquest treball són, primer, una descripció lingüística i social de quatre fenòmens lingüístics, una explicació de la metodologia emprada i de les hipòtesis de partida del treball i una presentació dels resultats obtinguts respecte a diferents factors lingüístics, situacionals i socials. Unes observacions generals sobre els usos lingüístics en la televisió lleidatana i sobre la necessitat d'aplicar-hi sistemàticament l'estàndard lleidatà clouen l'estudi.

ELS FENÒMENS ESTUDIATS

El català nord-occidental té dos focus d'influència importants: un és la llengua escrita i, l'altre, els dialectes orientals. La llengua escrita opera sobre el model formal oral del lleidatà, sobretot després de la irrupció del català escrit a l'escola a partir dels anys 70. De llavors ençà, el català escrit s'aprèn de manera progressiva, normativitzada, regulada i col·lectiva, i l'oralitat rep unes clares influències de la llengua escrita tot prenent unes dimensions molt més taxatives que no tenia en etapes anteriors (veg. CARRERA, 1995, 1999, 2001a). A més a més, el català escrit ha passat a ser objecte d'estudi de persones ja escolaritzades i això ha acabat de mitificar la llengua escrita en detriment de la llengua oral i, com a conseqüència, a afavorir l'ús de solucions fòniques adequades a l'escriptura.

Des d'una altra òptica, els dialectes orientals han estat des de sempre un punt de referència per al lleidatà, perquè estan «més ben con-

2. Segons Juan Cal, director del diari «Segre», aquesta iniciativa té un doble objectiu: «aproximar als lleidatans el seu entorn amb informacions locals i, per aquest camí, reafirmar cada vegada més l'orgull de ser de Lleida» («El periodico» On Line).

siderats sociolingüísticament» (MARTÍ, 1985: 578) i perquè la modernització ha provocat un anivellament en les formes de societat i del llenguatge que han pres com a model Barcelona. Concretament, em refereixo a «les carreteres, la ràdio, [...] les migracions, les vacances i el turisme, la mecanització del camp, la industrialització i, per fi, la televisió» (BADIA, 1979: 99).

Dins d'aquesta realitat dialectal lleidatana, hi ha alguns fenòmens lingüístics que, *grosso modo*, presenten variació causada per la influència de la llengua escrita i per l'anivellament amb els dialectes orientals. Entre els primers podem destacar la variació de la vocal pretònica inicial absoluta ortografiada *e* en mots com *escola* o *enciam*. També podem incloure en aquest grup la variació en la desinència verbal de la 3a persona del singular de l'imperfet d'indicatiu i del condicional i, en els verbs de la primera conjugació, del present d'indicatiu. En un altre ordre de coses, l'anivellament amb els dialectes orientals també és causa de variació en l'article *el*, que s'emet, a banda de *lo*, [eɫ] i [aɫ]. Finalment, l'emissió de [ɛ̃] inicial de mot o en posició postconsonàntica alterna amb la solució de l'oriental ([ʃ]): *xàfec* ['ɛ̃ʃafek] ['ʃafek]; *Conxita* [konɛ̃'ʃite] [kon'ʃite].

Vocals pretòniques inicials absolutes

L'evolució del vocalisme àton del català ha generat diferents solucions fòniques entre els diasistemes occidental i oriental, i les vocals pretòniques en són una mostra.

Des d'un punt de vista diacrònic, les vocals pretòniques inicials absolutes es poden classificar en dos grups (veg. PALMADA, 1994):

1) Vocals formades com a resultat d'epèntesi vocàlica del tipus SPECULU > *espill*. L'origen d'aquestes vocals s'ha de buscar en l'estructura sil·làbica del català, que no admet seqüències inicials de paraula de *S* + consonant, com era normal en llatí clàssic. La solució a què arriba el català, juntament amb altres llengües romàniques,³ és una vocal epentètica, que en català occidental és [e].

3. Vegeu BADIA ([1951]1984: 183) i MOLL ([1952]1991: 100).

2) El segon grup de vocals pretòniques són el resultat de l'evolució de la vocal de prefixos en posició pretònica inicial absoluta, per exemple a *escaldar* < EXCALDARE.

En català nord-occidental aquests dos grups de vocals pretòniques inicials [e] sofreixen un procés d'abaixament i el resultat és una solució [a] (veg. BADIA, [1951]1984; VENY, 1982³; RECASENS, [1991]1996). En tots dos casos, l'organització del sistema vocàlic àton del nord-occidental es comporta paral·lelament a la solució oriental, de manera que en l'oriental tenim [e] > [ə] i al nord-occidental trobem [e] > [a].

El manteniment d'aquesta solució pretònica [a]⁴ en lleidatà, descrita, entre altres, per Gili i Gaya⁵ (1931) i Veny⁶ (1982³), actualment no presenta una productivitat completa; en aquest sentit, diferents estudis, Solans (1996) i Carrera (1999 i 2001a), parlen de variació fonètica entre les solucions [a] i [e] i, fins i tot, d'un procés de substitució de la vocal [a] per [e] condicionat lingüísticament i social. D'aquesta manera, l'alternança de solucions pretòniques tendeix a adequar-se al model escrit,⁷ sobretot en parlants joves i escolaritzats en català i també en parlants coneixedors del català escrit.

Desinència verbal de la 3a persona del singular

En lleidatà, l'evolució de les desinències verbals de la 3a persona del singular del present d'indicatiu de la primera conjugació, de l'imperfet d'indicatiu i del condicional ha estat la següent: PRESENT:

4. Per a una caracterització acústica d'aquest so vegeu CARRERA (2001b).

5. «... és molt forta en el nostre dialecte la tendència a fer *a* tota *e* inicial de paraula, [tant] si va sola com si forma síl·laba amb una consonant següent o amb una semivocal [...] fins els mots d'origen savi prenen aquesta *a* en popularitzar-se» (GILI I GAYA, 1931: 8).

6. «La /e/ àtona inicial del romanç primitiu, especialment formant part dels segments *es-* i *en-*, tendeix a confondre's en una [a]» (VENY, 1982³: 130).

7. Aquesta solució [e], que coincideix amb les formes de la llengua escrita, és la recomanada per la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I. Fonètica* (IEC, [1990]1998).

-AT> [e] // IMPERFET: -ABAT> [aje],⁸ [ae],⁹ [aβe]; -IBAT> [ie], -EBAT> [ie], [je] // CONDICIONAL: -IAT> [ie].

Aquestes terminacions s'han distingit de les altres desinències a través de l'obertura vocàlica. D'aquesta manera, es troba: *jo cantava* [aje], [ae], [aβe] al costat d'*ell/a cantava* [aje], [ae], [aβe], *jo corria* [ie] oposat a *ell/a corria* [ie], i *ell treballa* [e] *vs.* *Treballa!* [ε]. (GILI I GAYA, 1931; MARTÍ, 1970; PUEYO, 1976; VENY, 1982;³ SOLANS, 1990; TURULL, 1990). Aquesta oposició fonemàtica [ε/e], contràriament al que ocorre als dialectes orientals, ha permès diferenciar bé els morfemes corresponents a cada persona verbal.

Ara bé, actualment s'observa una tendència a igualar les pronúncies de les desinències de 1a i de 3a persona del singular de l'imperfet d'indicatiu i del condicional a favor de la solució [ε]. Aquesta solució també se sent en la 3a persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació. La incidència d'aquest procés de canvi en curs encara és força minsa i no queda recollida de manera sistemàtica en les descripcions del lleidatà.¹⁰

Les causes que poden explicar aquesta tendència s'han de buscar en la llengua escrita. Efectivament, en català nord-occidental *a* àtona en posició final absoluta de substantius, adjectius, demostratius, etc. es pronuncia [ε]¹¹ (veg. GILI I GAYA, 1931; PUEYO, 1976; VENY, 1982;³

8. Aquesta desinència es troba relegada a parlants bastant grans (SOLANS, 1990).

9. Actualment aquesta forma no és gaire emprada pels parlants més joves (SOLANS, 1990) i és més pròpia de la informalitat.

10. A la Proposta per a un estàndard oral de morfologia (IEC, [1992]1994: 26) es pot llegir: «És pròpia de l'àmbit restringit (parlars nord-occidentals) la pronunciació de les formes 3 *cantav*[e], *perdi*[e], *servi*[e]. [...] És pròpia de l'àmbit restringit (parlars nord-occidentals) la pronunciació de les formes 3 *cantari*[e], *perdiri*[e], *serviri*[e]».

11. Fonèticament, l'aparició de [ε] s'ha explicat en relació amb els dialectes orientals: «La realització [ε] (més que no pas [e]) és ben pròpia de les comarques centrals del dialecte nord-occidental. Domina al Segrià, la Noguera, l'Urgell i les Garrigues, llevat d'indrets limítrofs amb zones on /a/ presenta variant baixa (Noguera nord-occidental) i d'àrees disperses [...]; també es troba a àrees d'altres comarques que limiten amb les citades [...]; sector meridional de l'Alt Urgell [...]. Aquest fenomen d'ascensió vocàlica a partir de la variant baixa originària pot ésser degut a una articulació anterior d'aquella variant a la zona central del dialecte nord-occidental. Sembla més adequat, però, que el canvi representa un intent d'aproximació de la variant baixa de /a/ a la realització prestigiosa [a] del català central; la nova pronúncia s'hauria difós a partir de Lleida i/o de zones i capitals de comarca de parla nord-occidental pròximes a la fron-

TURULL, 1990) i les úniques excepcions són els noms acabats en *-ista* (les distincions fonètiques permeten distingir el gènere: fem. *artist[ɛ]*, masc. *artist[e]*) i els monosíl·labs àtons. L'existència d'aquest fenomen permet pressuposar que hi ha una analogia entre les desinències verbals de 3a persona i les terminacions amb [ɛ]. El resultat d'aquesta analogia és l'inici d'un canvi en curs, el qual tendeix a igualar fonèticament totes les grafies d'*a* àtona en posició final absoluta en el so [ɛ].

Article determinat

En català l'article deriva de ILLE, tret d'algunes zones on IPSE, forma anterior a ILLE, es va mantenir com a article (a les comarques empordaneses i a les Balears). A mitjan segle XIII s'imposa *lo*<ILLU, *la*<ILLA, *los*<ILLOS i *les*<ILLAS. Com a conseqüència de les contraccions de l'article amb formes preposicionals, l'article masculí adopta, progressivament, unes formes reforçades: *el*, *els* (veg. MOLL, [1952]1991; BADIA, [1951]1981; LLEAL, 1992), que al final del XIX, en les zones de parla oriental, tenen plena productivitat (LLEAL, 1992).

En català nord-occidental, les formes antigues de l'article ILLE es mantenen (veg. MOLL, [1952]1991; BADIA, 1981; VENY, 1982;³ TURULL, 1990);¹² tanmateix, són considerades com a formes dialectals, admissibles en registres informals (IEC, [1992]1994) i sense la capacitat d'«aspirar a l'ús formal» (SISTAC, 1992:40). En aquest sentit, les formes *el*, *els*¹³ cada cop s'empren més, sobretot «entre els estudiants i entre aquelles persones amb un cert grau de coneixement de la llengua» (PUEYO, 1976: 37). Ara bé, el problema que es deriva d'aquestes noves

---

tera amb el català central [...]. L'absència de la vocal mitjana central [ə] al sistema de vocals àtones del dialecte nord-occidental deu justificar el pas de [a],[ɑ] a [ɛ], en consonància amb el fet que [ɛ] es troba precisament a mig camí entre la variant baixa originària i la variant mitjana central prestigiosa» (RECASENS, [1991]1996: 96-97).

12. Grieria, l'any 1920, ja parla de substitució de l'article *lo/los* per *el/els* en català nord-occidental.

13. Segons Romero (1995: 232), el procés de substitució de *lo/los* per *el/els* al Pallars Jussà «s'ha accelerat considerablement en els darrers anys com a resultat de l'acció de factors d'homogeneïtzació entre els quals destaca el de l'escolarització en català».

formes del clític és la seva pronunciació: hi ha qui emet [eʃ] i hi ha qui usa [aʃ]¹⁴, solució que s'apropa, sense cap mena de dubte, a la pronunciació dels dialectes orientals, [əʃ].¹⁵

Sons africats [tʃ] i [dʒ] inicials o postconsonàntics

En català és ben coneguda la diferència entre els dialectes orientals i occidentals en el tractament de les fricatives i africades en posició inicial o postconsonàntica (veg. VENY, 1982³). A l'hora d'explicar el contrast dialectal de pronúncies, cal tenir en compte que, en català antic, la realització africada devia ser general i que la variant fricativa va ser el resultat d'un procés de desafricació, el qual conferí una qualitat d'innovadors als dialectes orientals.¹⁶ Des d'un punt de vista articulatori, aquestes distincions dialectals «guarden relació amb diferències de grau de palatalització o de “tensió” articulatòria entre uns parlars i altres; segons aquest raonament, la realització africada s'havia mantingut als parlars on el grau de palatalitat de les consonants palatals és elevat o bé les africades explosives són emeses amb forta “tensió”» (RECASENS, [1991]1996: 284).

Si ens centrem en el lleidatà, Alamon (1985), Turull (1990), Segarra i Sistac (1996) i Solans (1996) coincideixen a presentar una productivitat alta dels africats sonors i sords tant en posició inicial com postconsonàntica.¹⁷ Tot i aquest alt rendiment, s'observa, sobretot en àmbits formals, una alternança entre fricatiu i africats en posició inicial i postconsonàntica, la causa de la qual és un anivellament amb els dialectes orientals.¹⁸

14. A Carrera (en premsa) es presenten proves acústiques de la inexistència de la vocal neutra en lleidatà.

15. Vegeu SISTAC (1987), CREUS i ROMERO (1999), CREUS (2000a) i MESALLES i SATORRA (2000).

16. Val a dir que, actualment, el català oriental no queda exempt de realitzacions africades inicials, sobretot en parla col·loquial i emfàtica (RECASENS, [1991]1996: 283).

17. Gili i Gaya (1931) i Martí (1970) qüestionen la pronunciació de [dʒ] en posició inicial.

18. Vegeu MESALLES i SATORRA (2000).

METODOLOGIA

De tot el que s'acaba d'exposar es pot deduir que la llengua es veu modelada per l'experiència social humana i hi està totalment imbricada. D'aquesta manera, resulta fàcil distingir tres aspectes fonamentals en qualsevol fet de parla: el substancial, el formal i el situacional (veg. GREGORY I CARROLL: [1978] 1986). La substància té a veure amb els sons i els símbols que es perceben, la forma es relaciona amb l'estructura significativa, i la situació es connecta amb circumstàncies extratextuals d'un determinat acte comunicatiu. De resultes d'això, per comprendre d'una manera més completa qualsevol procés de variació lingüística, és fonamental observar en la llengua dos aspectes essencials: 1) els elements que sistemàticament són constants en els fets de parla dels individus; 2) les diferències entre diversos fets de parla.

En el treball que m'ocupa, parteixo de la classificació tradicional de factors categoritzadors de registres¹⁹ (veg. HALLIDAY, 1976; GREGORY I CARROL ([1978]1986); SPILLNER, 1987) i analitzo la llengua de la televisió lleidatana a partir de situacions comunicatives diferents que presenten dos nivells de formalitat: un que és fruit d'una lectura (emissions dels informatius) i un altre que sorgeix d'un debat i que no presenta ni el formalisme ni el grau de preparació de l'anterior (emissions de debats televisats).

El corpus utilitzat per a aquest estudi es divideix en dues parts:

1) Realitzacions fòniques emeses en els informatius. El discurs oral que s'hi ha emès té un mode oral preparat (escrit per ser llegit), un tenor informatiu i un to formal.

2) Emissions provinents de debats, i més concretament, del programa *El despertador*. En aquest programa quatre contertulians i un moderador comenten les notícies d'actualitat del dia a dia. Aquí el discurs oral té un mode oral no preparat, tenor interactiu i un to formal.

19. Aquests factors són tres, desglossables en quatre: camp (el tema), mode (canal de transmissió del missatge: oral, escrit...), tenor (propòsit comunicatiu de l'acte: informatiu, persuasiu...) i to (grau de formalitat: formal i informal).

En total, s'han analitzat 22 hores de programació, de les quals 12 es corresponen a diferents informatius (matí, migdia i nit) i 10 pertanyen als debats diaris del programa *El despertador*. La quantitat de formes recollides ha estat la següent: 681 vocals en posició pretònica inicial absoluta pronunciades [e] i [a] sense influència del context precedent (del tipus *un[e]scola*); 318 desinències verbals de 3a persona; 474 formes de l'article masculí emès aïllat i en contacte amb preposicions; 44 sons africats i fricativus sords emesos en posició inicial i postconsonàntica.

El procediment de recollida de les dades ha estat transcriure fonèticament les seqüències fòniques que contenien algun dels quatre aspectes per analitzar. Val a dir que només s'han transcrit aquelles emissions de parlants que es podien circumscriure al dialecte lleidatà. Posteriorment, s'han catalogat els resultats a través d'una simbologia que agrupava les emissions, els informants i els contextos comunicatius en què es trobaven. Les variables que s'han tingut en compte han estat les situacionals i una de social: el sexe dels informants. No s'han comptabilitzat diferències lingüístiques causades pel context en què han estat emesos els fenòmens analitzats. Per això, les emissions de l'article *el* s'han comptabilitzat en un sol grup tant si tenien preposicions al davant com si s'emetien amb diferents formes de flexió; al mateix temps, no s'han distingit les emissions de les africades i fricatives sordes en posició inicial o postconsonàntica.

L'anàlisi estadística s'ha dut a terme, primer, mitjançant el programa SPSS, que m'ha permès realitzar una ANOVA dels resultats generals. Posteriorment, les dades s'han treballat a través del programa Goldvarb 2.0. Aquest programa calcula la probabilitat d'aparició d'una determinada forma fònica segons diferents variables explicatives, que, en el cas que m'ocupa, són els elements sociosituacionals i socials. D'aquesta manera, l'anàlisi probabilística realitzada permet saber: 1) en quin grau els grups de factors explicatius determinen la variació d'un element determinat, i 2) quin és el comportament general d'una determinada comunitat de parlants. Amb aquestes probabilitats es pot elaborar un model de competència sociolingüística dels parlants que preveu tendències de futur.

HIPÒTESIS DE PARTIDA

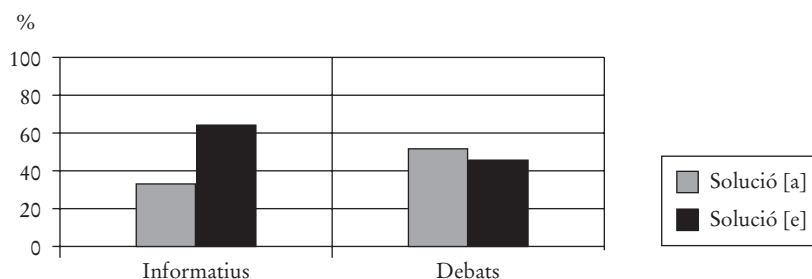
La hipòtesi de partida d'aquest estudi és que en els informatius, on els locutors llegeixen, les emissions es veuen molt influïdes per la llengua escrita i per la força dels dialectes orientals. En conseqüència, sembla que les solucions emeses majoritàriament s'han d'adequar al model escrit i anivellar-se amb els dialectes orientals. En els debats, en canvi, aquestes distincions no es deuen fer tan evidents.

RESULTATS OBTINGUTS

1. *Vocal pretònica inicial absoluta ortografiada e*

En termes generals, i si comparem les dades obtingudes dels informatius i dels debats detectem que les diferències en l'ús de les solucions pretòniques són escasses quan analitzem els debats (53% [a] vs. 47% [e]); en canvi, als informatius s'observa una predominància de la solució que es correspon a la forma de la llengua escrita, [e] (66%), per damunt de [a] (34%). (Totes les diferències són significatives: $F=21909$, $\text{sig}=0'000$). (Vegeu el gràfic 1)

GRÀFIC 1. *Vocal pretònica inicial absoluta*

De resultes d'això, l'anàlisi probabilística de la tendència a mantenir la solució [a] indica que en els informatius [a] presenta una probabilitat escassa d'aparèixer (0.34) i, en els debats, aquesta forma probablement alternarà amb l'altra solució (0.53 de [a] vs. 0.47 de [e]). (Loga-

ritme de versemblança: -449413 , sig = 0.000, prova de $X^2 = 0.0002$).

Si analitzem la incidència del sexe dels parlants en la probabilitat de mantenir la solució [a] observem que no hi ha diferències significatives. Les úniques diferències vénen marcades per la situació comunicativa, tal com ja he exposat. (Vegeu la taula 1)

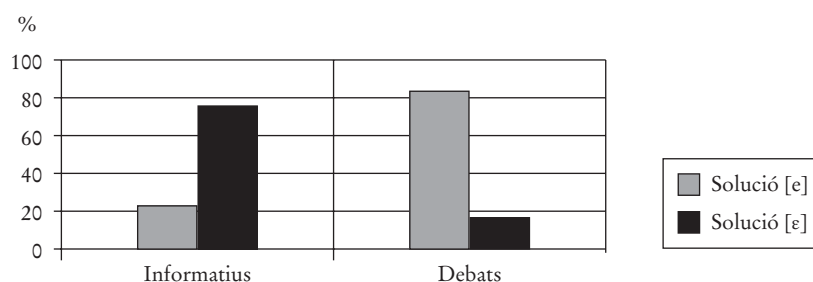
<i>Informatius</i>		<i>Debats</i>	
Dones	Homes	Dones	Homes
0.39	0.27	0.49	0.54

(Logaritme de versemblança: -445392 , sig = 0.000, prova de $X^2 = 0.0004$)

2. Morfema verbal de 3a persona del singular

L'ús de les solucions [e], forma tradicional, i [ɛ], vocal que s'adequa a les formes de la llengua escrita, ve completament condicionat per la situació en què es troben els parlants. D'aquesta manera, als informatius la vocal que es correspon a les formes de l'escriptura, [ɛ], presenta un 77% d'emissions i [e] un 23%. En canvi, als debats els percentatges s'inverteixen: 83% d'emissions de [e] i 17% de [ɛ]. (Tots els resultats són significatius: $F = 131469$, sig = 0'000). (Vegeu el gràfic 2)

GRÀFIC 2. Morfema verbal de 3a persona

A la vista dels resultats obtinguts, l'anàlisi binomial del programa Goldvarb ens permet predir que en els debats hi ha una probabilitat molt alta de sentir la solució tradicional [e] (0.83) i en els informatius aquesta probabilitat és molt baixa (0.23) (Logaritme de versemblança: -163041 , sig = 0.000, prova de $X^2 = 0.0000$).

Si ens centrem en el sexe dels informants, podem observar que tant en els debats com en els informatius les dones presenten una probabilitat de manteniment de la solució tradicional [e] més alta que els homes. (Vegeu la taula 2)

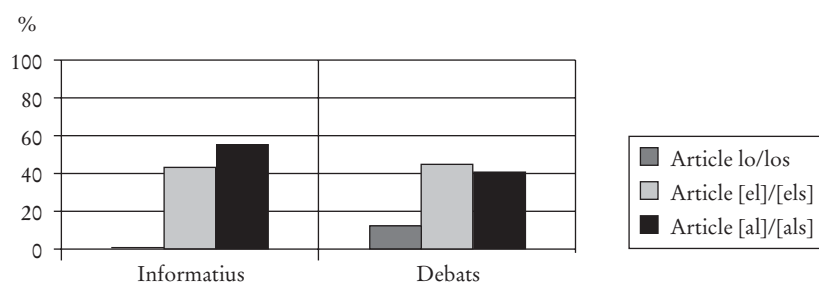
TAULA 2. Probabilitat de manteniment de la solució [e]			
Informatius		Debats	
Dones	Homes	Dones	Homes
0.32	0.00	0.94	0.80

(Logaritme de versemblança: -175579 , sig = 0.000)

3. Article determinat²⁰

Les variacions de l'article segons la situació comunicativa dels parlants es concreten, fonamentalment, en la presència *versus* absència de la forma *lo/los*, que només s'emet en els debats i en un percentatge bastant baix (14%). A banda d'això, en tots dos fets de parla la solució resultant de la influència dels dialectes orientals, [aɫ]/[aɫs], és força emprada. En els informatius, aquesta solució depassa més d'un 10% l'altra (56% [aɫ]/[aɫs] *vs.* 44% [eɫ]/[eɫs]). En els debats, en canvi, els percentatges d'ús d'aquestes solucions són similars (41% [aɫ]/[aɫs] *vs.* 45% [eɫ]/[eɫs]). (Tots els resultats són significatius: $F = 8357$, sig = 0'004). (Vegeu el gràfic 3)

20. Per bé que l'aspecte que m'interessa analitzar és la incidència del model oriental en l'article determinat, presento algunes dades referides a la forma etimològica de l'article (*lo/los*).

GRÀFIC 3. *Article determinat*

En termes probabilístics, les dades obtingudes permeten observar una alternança entre les solucions [eɫ]/[eɫs] i [aɫ]/[aɫs] en tots dos fets de parla. La probabilitat d'ús de [eɫ]/[eɫs] és de 0.56 en els informatius i 0.52 en els debats (Logaritme de versemblança: -325827 , $X^2 = 0.0001$). A més a més, la probabilitat de manteniment del clíctic *lo* és molt baixa en els debats (0.14) i inexistent en els informatius. (Logaritme de versemblança: -52717 , sig = 0.000, $X^2 = 0.0000$).

Si analitzem per sexes i per situacions comunicatives la probabilitat d'emetre l'article [eɫ]/[eɫs], observem una manca de regularitat en els resultats obtinguts. D'aquesta manera, les dones en els informatius (0.66) i els homes en els debats (0.55) presenten la probabilitat més alta de pronunciar [eɫ]/[eɫs]. (Vegeu la taula 3)

TAULA 3. <i>Probabilitat de manteniment de [eɫ]/[eɫs]</i>			
<i>Informatius</i>		<i>Debats</i>	
Dones	Homes	Dones	Homes
0.66	0.43	0.38	0.55

(Logaritme de versemblança: -314.305 , sig = 0.000, $X^2 = 0.0001$)

Pel que fa a la probabilitat d'emetre la forma *lo*, no hi ha diferències significatives entre dones i homes. (Vegeu la taula 4)

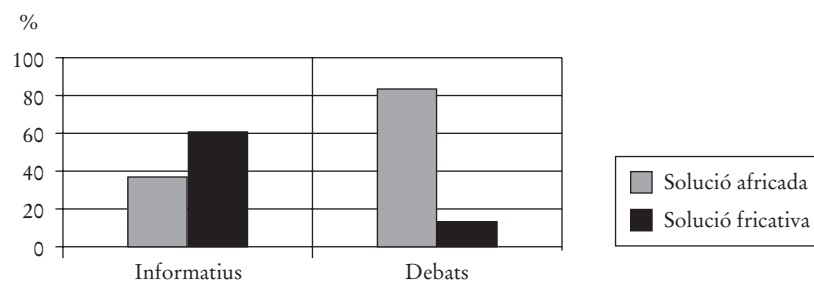
TAULA 4. Probabilitat de manteniment de [tɔ]/[tɔs]			
Informatius		Debats	
Dones	Homes	Dones	Homes
0.00	0.01	0.19	0.13

(Logaritme de versemblança: -57.957 , sig = 0.000, $X^2 = 0.0000$)

4. Emissió de l'africada [tʃ] en posició inicial absoluta i postconsonàntica

La predominància de la solució africada [tʃ] es detecta en els debats (86% [tʃ] vs. 14% [ʃ]); en canvi, en els informatius s'imposa clarament la solució fricativa, que es correspon als dialectes orientals. (62% [ʃ] vs. 38% [tʃ]). ($F = 5926$; sig = 0'019). (Vegeu el gràfic 4)

GRÀFIC 4. Africades en posició inicial i postconsonàntica

La probabilitat que els parlants emetin la solució pròpia del dialecte nord-occidental, [tʃ], és molt alta en el cas dels debats (0.87); en canvi, en els informatius és poc significativa (0.38). (Logaritme de versemblança: -27555 , sig = 0.000, $X^2 = 0.0000$).

Si analitzem la probabilitat d'emissió del so africat [tʃ] segons el sexe dels parlants observem diferències significatives en els informa-

tius, atès que les dones presenten una probabilitat d'emetre la solució autòctona de 0.55 i en els homes la probabilitat de pronunciar els afri-cats és molt baixa (0.18). (Vegeu la taula 5)

TAULA 5. Probabilitat de manteniment de la solució [tʃ]			
Informatius		Debats	
Dones	Homes	Dones	Homes
0.55	0.18	0.50	0.60

(Logaritme de versemblança: -28.490 , $X^2 = 0.000$).

5. Comparació dels resultats dels fenòmens lingüístics segons cada parlant i cada situació comunicativa

Un cop analitzat cada fenomen lingüístic de forma individual segons cada fet de parla, crec que és important observar quines correlacions es donen entre informants i grups de fenòmens lingüístics tractats (és a dir, els que expliquen la seva variació lingüística mitjançant la influència de les formes de la llengua escrita —vocals pretòniques inicials absolutes i vocals de les desinències verbals de 3a persona, i els que l'expliquen per anivellament als dialectes orientals —article i africat sord [tʃ]—).

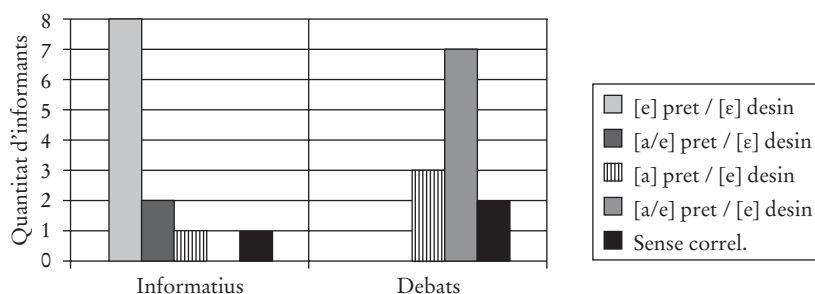
Després d'analitzar si en els informatius i en els debats hi havia correlacions en un mateix informant entre les solucions que emprava, he arribat a les següents observacions:

a) Fenòmens lingüístics que varien segons la influència de la llengua escrita

En els informatius pràcticament tots els locutors emeten solucions fòniques que majoritàriament s'adeqüen a la llengua escrita,

tant pel que fa a les vocals pretòniques com a les desinències verbals. En els debats, en canvi, gairebé tots els parlants emeten les desinències verbals a la manera tradicional i presenten alternances en les vocals pretòniques o bé utilitzen la solució tradicional [a].²¹ (Vegeu el gràfic 5)

GRÀFIC 5. Solucions emeses pels parlants

b) *Alternances lingüístiques causades per la influència dels dialectes orientals*

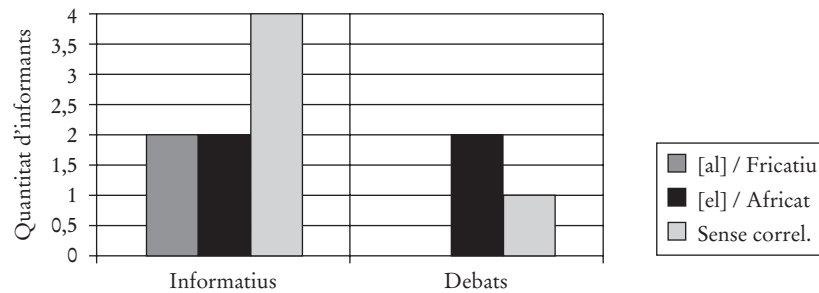
Tot i que no es poden establir generalitzacions, la diferència més rellevant entre les emissions de cada individu en cada fet de parla és que en els informatius hi ha locutors que emeten l'article i els africats tant a la manera lleidatana com dels dialectes orientals. En canvi, en els debats, no s'observa aquesta sistematicitat i únicament es poden comptar dos parlants que mantenen les pronúncies del nord-occidental.²² (Vegeu el gràfic 6)

21. El sexe dels informants no permet establir diferències significatives entre aquestes emissions.

22. En aquest cas el sexe dels informants tampoc no aporta distincions rellevants.

GRÀFIC 6. Solucions emeses pels parlants

OBSERVACIONS GENERALS

Les dades analitzades em permeten ratificar la hipòtesi inicial en el sentit que la situació comunicativa incideix directament en la llengua dels parlants. Efectivament, en termes generals, s'observa que en els informatius hi ha una tendència a emetre formes fòniques que es corresponen a l'escriptura i a les solucions dels dialectes orientals. En els debats, en canvi, la tendència no és tan acusada, per bé que també es detecta la influència de l'escriptura i dels dialectes orientals.

Si ens centrem en cada fenomen lingüístic analitzat, s'observa el que segueix:

1) La solució pretònica [a] té una probabilitat baixa d'aparèixer en els informatius (0.34) i una probabilitat d'alternar amb l'altra solució [e] en els debats (0.53).

2) El morfema de 3a persona [e] presenta una probabilitat molt baixa de ser emès en els informatius (0.23) i una probabilitat molt alta de sentir-se en els debats (0.83).

3) Les formes de l'article masculí [et]/[ets] presenten una probabilitat d'alternar amb les solucions modificades pels dialectes orientals ([aɫ]/[aɫs]) tant en els informatius (0.56) com en els debats (0.52).

4) Els so africacat inicial o postconsonàntic [tʃ] presenta una probabilitat molt baixa de ser emès en els informatius (0.38) i una probabilitat molt alta de ser sentit en els debats (0.87).

La incidència del sexe en cada factor lingüístic és diferent: en el cas de les vocals pretòniques inicials absolutes i del clític *el* no s'observen diferències significatives en les seves pronunciacions; en canvi, les emissions tradicionals de les desinències verbals de 3a persona i dels africats són més altes en les dones que en els homes, sobretot en els informatius.

A banda d'això, la comparació dels resultats obtinguts en cada informant segons cada situació comunicativa em permet detectar unes regularitats pel que fa a l'ús de les solucions que varien d'acord amb les formes de l'escriptura i amb les formes dels dialectes orientals. Efectivament, en termes generals, s'observa que els informants que emeten les vocals pretòniques seguint el model de l'escriptura, també segueixen aquest criteri en emetre les desinències verbals de 3a persona. Al mateix temps, els parlants que adapten la seva parla a les formes del dialecte oriental varien conjuntament la pronunciació del clític *el* i de l'africat [tʃ] en posició inicial i postconsonàntica.

Aquests resultats permeten observar les variacions de diferents fenòmens lingüístics no de manera aïllada sinó com a integrants d'un complex sistema que evoluciona, entre altres aspectes, paral·lelament a la societat. Per això, i a la vista del que s'acaba d'exposar, crec que en la televisió lleidatana és necessari, des del principi, tenir el referent d'un model fonètic i morfològic que tingui present, a banda de la realitat lingüística del moment, les característiques que conformen els trets diferencials del dialecte lleidatà.

JOSEFINA CABRERA I SABATÉ
Universitat de Barcelona
Universitat de Lleida

BIBLIOGRAFIA

- ALAMON, F. (1985): *Anàlisi espectrogràfica dels sons fricatius i africats prepalatals de la varietat lleidatana del català nord-occidental*. Tesi de Llicenciatura, Universitat de Lleida. (Treball inèdit).
- BADIA I MARGARIT, A. M. (1979): *Sobre el procés d'anivellament del vocabulari rural català. Presentació i comentari d'un cas concret*, «Annales.

- Via Domitia», núm. XIV. (*Hommage à Jean Séguéy. I.*), Tolosa, Le Mirail, ps. 99-120.
- BADIA I MARGARIT, A. M. ([1951]1984): *Gramàtica Històrica Catalana*, València, Tres i Quatre.
- CARRERA, J. (1995): *Canvi lingüístic i escolarització en català a Lleida*, dins *Jornades sobre llengua i ensenyament*. I, ps. 36-52.
- CARRERA, J. (1999): *L'alternança a/e al Segrià*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- CARRERA, J. (2001a): *La normativització del català modifica els hàbits fonètics dels parlants?*, «Llengua & literatura», núm. 12, ps. 175-199.
- CARRERA, J. (2001b): *Algunes consideracions generals sobre l'anàlisi acústica de [e] i [ə] àtones*, «Estudios de fonètica experimental», XI, ps. 68-87.
- CARRERA, J. (en premsa): *Existeix la vocal neutra en català nord-occidental? Caracterització acústica d'algunes vocals àtones emeses a la televisió de Lleida*.
- CREUS, I. i ROMERO, S. (1999): *Els mitjans de comunicació orals a Lleida*, «Llengua i ús», núm. 14, ps. 31-36.
- CREUS, I. (2000a): *Els informatius*, dins J. JULIÀ (ed.): *Llengua i ràdio*, Barcelona, PAM, ps. 77-99.
- CREUS, I. (2000b): *La correcció lingüística en els mitjans de comunicació orals: la ràdio a Lleida*, dins J. JULIÀ (ed.): *Llengua i ús a les terres de Ponent. Criteris i àmbits d'aplicació*, Lleida, Pagès Editors, ps. 87-103.
- GILI I GAYA, S. (1931): *Estudi fonètic del parlar de Lleida. Miscel·lània Filològica dedicada a D. Antoni M. Alcover*, Palma de Mallorca, Círculo de estudios.
- GRIERA, A. (1920): *El català nord-occidental*, «Butlletí de Dialectologia Catalana», VIII, Barcelona, IEC.
- GREGORY, M., CARROLL, S. ([1978] 1986): *Lenguaje y situación. Variedades del lenguaje y sus contextos sociales*, México, Fondo de Cultura Económica. [Trad. de: *Language and Situation. Language Varieties and their Social Contexts.*]
- HALLIDAY, M. A. K. ([1976] 1982): *El lenguaje como semiótica social. La interpretación social del lenguaje y del significado*, México, Fondo de Cultura Económica. [Trad. de *Language as Social Semiotics. The Social Interpretation of Language and Meaning*, Londres, Arnold.]
- IEC ([1990] 1998): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. I. Fonètica*, Barcelona, IEC.
- IEC ([1992] 1994): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. II. Morfologia*, Barcelona, IEC.
- LLEAL, C. (1992): *Breu història de la llengua catalana*, Barcelona, Barcanova.
- MARTÍ, J. (1970): *Contribució a l'estudi del dialecte occidental*, Tarragona, Diputació Provincial de Tarragona.

- MARTÍ, J. (1985): *Dialectologia social. Estudi de les localitats de Marcà, La Torre de Fontaubella, Margalef de Montsant i Alió*, dins *Actes del VIIè col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ps. 545-583.
- MESALLES, I. i SATORRA, J. (2000): *Les falques radiofòniques en lleidatà*, dins I. CREUS, J. JULIÀ i S. ROMERO (eds.): *Llengua i mitjans de comunicació*, Lleida, Pagès Editors, ps. 229-235.
- MOLL, F. ([1952]1991): *Gramàtica històrica catalana*, València, Universitat de València.
- PALMADA, B. (1994): *La fonologia del català. Els principis generals i la variació*, Barcelona, UAB.
- PUEYO, M. (1976): *L'estructura fonològica del vocalisme lleidatà* (Treball inèdit. Lleida).
- RECASENS, D. ([1991] 1996): *Fonètica descriptiva del català*, Barcelona, IEC.
- ROMERO, S. (1995): *Escolarització i variació intralingüística: el cas de l'article etimològic en el català nord-occidental*, dins *Jornades sobre llengua i ensenyament*. I, ps. 225-236.
- SEGARRA, M. i SISTAC, D. (1996): *Estàndard nord-occidental: fonaments històrics i descripció del model*, dins *El nord-occidental entre dues llengües?* Lleida, IEI, ps. 37-53.
- SISTAC, R. (1987): *El vocalisme del català occidental en la dicció estàndard*, dins *Primera jornada sobre l'estàndard i el català occidental* (Treball inèdit).
- SISTAC, R. (1990): *Els parlars de Ponent*, «Ilerda. Humanitats», núm. XLVIII, ps. 191-195.
- SISTAC, R. (1992): *El dialecte nord-occidental en els àmbits d'actuació formals*, dins *Jornades de la secció filològica de l'IEC a Lleida*, Barcelona, IEC, ps. 39-43.
- SOLANS, E. (1990): *Introducció a la morfosintaxi de la parla nord-occidental (Lleida)*, «Ilerda Humanitats», núm. XLVIII, Lleida, IEI, ps. 209-215.
- SOLANS, E. (1996): *Estudi fonètic sobre la parla de Lleida*, Lleida, IEI.
- SOLÍS, M. (2000): *Factors per a l'anivellament lingüístic: els mitjans de comunicació (& notes sobre Ponent)*. I. CREUS; J. JULIÀ i S. ROMERO (eds.) *Llengua i mitjans de comunicació*, Lleida, Pagès Editors, ps. 281-287.
- SPILLNER, B. (1987): *Style and register*, dins U. AMMON, N. DITTMAR i J. MATTHEIER (eds.): *Sociolinguistics*, Berlín, Mouton de Gruyter, I, ps. 273-285.
- TURULL, A. (1990): *Notes sobre el lleidatà*, «Ilerda Humanitats», núm. XLVIII, ps. 201-206.
- VENY, J. (1982³): *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca, Raixa.